

Toplum ve Sosyal Hizmet

ISSN: 2147-3374 / E-ISSN: 2602-280X

Derleme Makale / Review Article

Foucault'nun Fikirlerinin Sosyal Çalışma Teori ve Pratiğine Yansımaları

Reflections of Foucault's Ideas on Social Work Theory and Practice

Ayşe Nur PEKASIL¹

¹ Arş. Gör., Gazi Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi Sosyal Hizmet Bölümü, aysenurpekasil@gazi.edu.tr, ORCID: 0000-0003-1864-0359

Başvuru: 02.11.2020
Kabul: 04.03.2021

Atıf:
Pekasil, A.N. (2021). Foucault'nun fikirlerinin sosyal çalışma teori ve pratiğine yansımaları. *Toplum ve Sosyal Hizmet*, 32(2), 689-708. DOI: 10.33417/tsh.819730

ÖZET

Foucault'nun fikirleri sosyal çalışma teori ve pratiğini yaratıcı yollarla bütünleştirmeye olanak vererek disiplininin gelişmesine ve dönüşmesine katkı sağlama potansiyeline sahiptir. Çalışmanın amacı; Foucault'nun bazı fikirlerinin sosyal çalışmayla ilgisini kurmak böylece sosyal çalışma teori ve pratiğine katkı sağlama potansiyelini tartışmaktır. Foucault'nun iktidar, biyopolitika, söylem ve yönetimsellik kavramları üzerinden yapılan sosyal çalışma analizi; sosyal çalışma pratiğinde yer edinen iktidar uygulamalarına, bilgi otoritelerine ve ahlaki zorunluluklara işaret ederek öz eleştiri fırsatı sunmaktadır. Ayrıca sosyal çalışmacılara ve sosyal hizmet öğrencilerine referans alınan anlam çerçevelerini fark etmeleri ve baskın söylemleri tanımlamaları için olanak vermektedir. Bunların yanında sosyal çalışma pratiğinin, bağlam- söylem ile şekillenen bir uygulama olduğunu fark etmeyi ve profesyonellik üzerine tekrar düşünmeyi sağlamaktadır. Sonuç olarak Foucault'nun fikirleri ile yapılan analiz; kurumsallaşmış söylemin retorik terimleriyle şekillenen bilginin tartışmaya açık, çok sesli ve iktidarla ayrılmaz olduğunu ifade etmektedir. Böylece bilginin iktidar ile eylem arasında pekiştirici ilişki oluşturduğunu vurgulamaktadır. Bu çıkarım doğrultusunda sosyal çalışma teori ve pratiğinde yer alan baskın söylemlerin güç ilişkileri üzerinden analiz edilmesi bütüncül ve daha az sınırlayıcı alternatif söylemlerin inşa edilmesine olanak verecektir. Zira giderek artan şeffaflık beklentisi ve post-panoptik gözetim şekilleri sosyal çalışma pratiğinde Foucault'nun fikirlerinin daha fazla benimsenmesini gerektirmektedir.

Anahtar kelimeler: *Bilgi ve iktidar, biyopolitika, sosyal çalışma teori ve pratiği, söylem, yönetimsellik*

ABSTRACT

Foucault's ideas have the potential to contribute to the development and transformation of social work discipline by allowing the integration of theory and practice. This study aims to establish the relevance of some of Foucault's ideas to social work, thus discussing their potential to contribute to social work theory and practice. A social work analysis to be made by tracing Foucault's concepts (knowledge, power, biopolitics, discourse, governmentality) will enable self-criticism by pointing to the practices of power, knowledge authorities, and moral obligations that come together in the social work process. Hence Foucault's concepts will enable social workers and social work students to recognize the frameworks of meaning. It will enable them to realize that social work is a contextual practice that is historically, materially, and discursively produced and that it is shaped in many ways by dominant discourses. This awareness will enable us to rethink professionalism. Consequently, the examination of dominant discourses over power relations and identity will enrich social work theory and

practice by allowing alternative discourses that are more holistic and less restrictive. The increasing expectation of clearness and post-panoptic forms of surveillance require greater adoption of Foucault's ideas in social work practice.

Keywords: *Knowledge and power, biopolitics, social work theory and practice, discourse, governmentality*

GİRİŞ

Bir bilim ve meslek olan sosyal çalışmanın; varlığını sürdürmesi, gelişmesi ve diğer disiplinler arasında geçerliliğini koruyabilmesi yeni yaklaşımlara ve eleştirilere açık olmasıyla mümkün olacaktır. Aksi halde Akbaş'ın ifade ettiği gibi yeni yaklaşımlara ve eleştirilere kapalı bir disiplinin bilimsellikten uzaklaşarak kendi dogmaları içerisinde yok olması kaçınılmazdır (2014). Bu noktada sosyal çalışmanın bilim olarak varlığını sürdürmesinde eleştirel yaklaşımın önemli olduğu söylenilebilir. Bununla birlikte eleştirel yaklaşım; bireysel veya sosyal sorunların yapısal (özellikle sınıf, ırk, toplumsal cinsiyetle ilişkili) nedenlerinin kabul edilmesine; sosyal çalışma pratiğinde ve sosyal politikalarda karşılaşılan çelişkiler karşısında öz-düşünümsel ve öz-eleştirel duruşun sergilenmesine; sosyal çalışma pratiğinde hiyerarşik ilişkilerden ziyade işbirlikçi ilişkilerin sağlanmasına ve toplumsal dönüşüm amacıyla tahakküm altında olan gruplarla çalışmaya olanak sağlamaktadır (Healy, 2001). Tarihsel olarak Amerika Birleşik Devletleri'nde ortaya çıkan yerleşim evleriyle ilişkilendirilen ancak 1980 sonrasında gerçek anlamda sosyal çalışma literatürü içinde yer bulan (Fook, 2002; akt. Akbaş, 2014, s. 3) eleştirel sosyal çalışma içerisinde Foucault'nun fikirleri; eleştirel düşünmeyi, eleştirel değerlendirmeyi ve eleştirel uygulamayı beslemiştir. Böylece sosyal çalışmacıların baskın söylemleri oluşturan iktidar ilişkilerine eleştirel yaklaşımlarına imkân vermiştir.

40 yıldan bu yana neoliberal dönüşüm; sınırsız piyasa rekabetini, kapitalizm karşısında sınırsız özgürlüğü, devlet merkezli kurumların kaybını ve piyasa bireyciliğine dayanan yeni kişilerarası ilişkileri meydana getirmiştir (Wallace ve Pease, 2011). Şüphesiz bu değişimlerin etkisi sosyal çalışma ortamlarına ve sosyal çalışma pratiğine de yansımıştır. Sosyal çalışmanın görünümü; müracaatçıların yaşadığı sorunlarda, sosyal çalışma pratiğinin odağında, sosyal çalışmacılar ve müracaatçılar arasındaki ilişkilerde ve sosyal çalışmanın kariyerinde yeniden şekillenmiştir (Reisch, 2013). Nitekim mevcut değişimler doğrultusunda sosyal çalışma teorisinde ve pratiğinde kanıta dayalı uygulamaların eleştiriden yoksun bir şekilde giderek daha fazla benimsenmesi bahsi geçen boyutlarda sosyal çalışmanın görünümünü önemli ölçüde şekillendirmektedir. Zira performans kültürünün geliştirilmesi amacıyla belirli eylemlerin (örneğin; sosyal çalışmacıların daha fazla kontrol edilmesi) meşru kabul edilmesi mesleki takdir yetkisini kısıtlayarak sosyal çalışma pratiğini dar bir alana hapsedmektedir (Webb, 2001). Bunun yanında giderek artan bireysellik vurgusu (Agllias, Howard, Schubert ve Gray, 2016), sosyal çalışma pratiğinin odağını adaptasyona kaydırmıştır. Ayrıca sosyal çalışma organizasyonlarının resmi belgelerinde ve pek çok kaynakta vurgulanan sosyal adalet ve güçlendirme gibi sosyal çalışmanın değerlerini yansıtan terimler politik sonuçlarından bağımsız hale gelmiştir (Reisch, 2013).

Tüm bu kısaca ifade edilen değişimler işaret etmektedir ki; sosyal çalışmanın kimliğini oluşturan temel değerler kritik bir meydan okumayla karşı karşıyadır (Hyslop, 2018; Polack, 2004). Tam da böylesi değişimlerin etkisi altında sosyal çalışma içerisinde eleştirel yaklaşımlara ilginin ve ihtiyacın arttığı ifade edilmektedir (Albayrak, 2021). Bu minvalde sosyal çalışmacıların sosyal çalışma

pratiklerine ve sosyal politika oluşturma koşullarına yaratıcı yanıt verebilme kapasitelerini artırmak için Foucault'nun fikirleri önemli araçlar sunmaya devam etmektedir. Bu bağlamda Foucault'nun fikirleri sosyal çalışmanın teorisine ve pratiğine ilişkin sosyal söylem içerisinde nitelendirildiği biçimde öz-eleştiri yapmaya fırsat verecektir. Böylece sosyal çalışmacılar ve sosyal hizmet öğrencileri; topluma, sosyal çalışma mesleğinin rolüne ve sosyal çalışma pratiklerine eleştirel yaklaşarak teori ve pratiğin yaratıcı yollarla bütünleşmesini mümkün kılacaklardır. Bu durum ise uygulamalı bir bilim dalı olan sosyal çalışmanın gelişmesine ve dönüşmesine hizmet edecektir. Bu gerekçe doğrultusunda çalışmanın amacı; Foucault'nun bazı fikirlerinin sosyal çalışmayla ilgisini kurmak böylece sosyal çalışma teorisi ve pratiğine katkı sağlama potansiyelini tartışmaktır. Bu çerçevede ilk olarak Foucault'nun fikirlerinin izini sürmek amacıyla bazı kavramlarından temel düzeyde bahsedilmiştir. ¹Sonrasında Foucault'nun fikirlerinin sosyal çalışma teorisi ve pratiğine yansımaları tartışılmıştır.

Michel Foucault'nun Bazı Kavramları

Foucault 1974 yılında M. D'Eramo ile yapmış olduğu söyleşide kavramlarının, başkalarının kendi alanlarında istediklerini yapmalarını sağlayacak bir tür alet kutusu (tool-box) olmasını arzuladığını ifade etmiştir (Foucault, 2011, s. 146). Bu noktada denilebilir ki, Foucault bireylerin nasıl denetlenip kısıtlandığının anlaşılabilmesi için bir kavramlar bütünü yani bir nevi alet kutusu sunmaktadır. Bu kavramlar bütünü, bilgi ile iktidarın birbirlerine nasıl eklemlendiğine, bu eklemlenme sürecinin bireyleri nasıl bilgi nesnesi haline getirdiğine ve bireylerin kendi kendilerini yönetmesine hizmet eden süreçleri nasıl şekillendirdiğine ışık tutmaktadır. Bu çerçevede Foucault'nun söylem, bilgi ve iktidar, yönetimsellik ve biopolitika kavramlarına yer verilecektir. Ancak vurgulanması gerekir ki; Foucault'nun fikirlerinin belirli bir disiplin ya da yaklaşım içerisinde konumlandırılması zordur. Zira Foucault meta teorilerden kaçınarak okuyucularına kendi fikirlerini özgürce ifade etmelerini sağlayacak şekilde kitaplarından yararlanmalarını önermiştir. Bu durum ise Foucault'nun kavramlarının kavrana bilirliliğini zorlaştırmıştır. Nitekim kimi durumlarda Foucault'nun kavramları çok yönlü anlamları barındırarak kastedilen anlamların ötesine işaret edebilmektedir.

Söylem

Foucault çağdaş koşulların oluşmasına katkıda bulunan tarihi yolların izini sürmek amacıyla soykütüğü dediği analiz yöntemini geliştirmiş ve entelektüel birinin bu analiz yöntemini benimsemesi gerektiğine dikkat çekmiştir (Powell, 2013). Soykütüksel analiz tarihte büyük anlatılara odaklanan geleneksel yaklaşımdan ayrılmaktadır. Geleneksel yaklaşım, olayları büyük açıklama dizgelerine ve çizgisel süreçlere yerleştirerek önemli tarihsel anlara ve kişilere yönelmektedir. Buna karşılık soykütüksel analiz; tarihin göz ardı ettiği bir dizi görüngü eşliğinde, görülmeyen ve dışlanan olaylara dönerek onları canlandırmaya ve korumaya çalışmaktadır (Sarup, 2004). Soykütüksel analizin en

¹ Foucault'nun fikirlerinden ilham alan 50'den fazla kavram olduğu ifade edilmektedir (O'Farrell 2005, 2007; akt. Hope, 2015). Dolayısıyla Foucault'nun tüm kavramlarına ilişkin kısa bir değerlendirme dahi çalışmanın kapsamının çok ötesinde olacaktır.

temel çözümlene birimini ise söylemler oluşturmaktadır. Entelektüel ise bu analiz ile toplumun tarihini ve kültürünü derinlemesine kazarak egemen söylemlerin özünü, karakterini, dayanmış olduğu güç ilişkilerini ortaya çıkarmayı amaçlamaktadır (Slattery, 2015). Böylece kişisel ve/veya kurumsal anlatıları yönlendiren ve deforme eden toplumsal olarak belirlenmiş söylemlerin tarihsel sınırlarını ve koşullarını inceleme fırsatı doğmaktadır (Powell, 2013). En genel anlamda ortak çalışma kurallarına uyan ifadelerin birliği olarak kullanılan söylem, yapısalcı dil ve sözün ötesinde ifadelerin birliği ile oluşturulmuş düzene atıf yapmaktadır (Demir Güneş, 2013). Nitekim dil soyut yapıları vurgularken söylem eylemleri, kültürel yenilikleri, davranış biçimlerini ve söylemsel pratik kümeleri vurgulamaktadır (Becermen, 2014). Bu noktada söylemlerin teorik oluşumlar olmanın yanında düzenlenmiş toplumsal pratikler olduğu söylenilebilir. Bu sebeple bilgi kadar iktidarı da içeren ve oluşturan söylemler, sosyo- politik ve kültürel bağlamların etkisi ile meydana gelmekte ve bu bağlamları tekrardan şekillendirmektedirler (Urhan, 2015; Madigan, 2016). Dolayısıyla söylemlerin anlaşılır hale gelmesi; onları üreten, çeşitlendiren ve sürekli hale getiren sosyo-politik ve kültürel bağlamlarla birlikte ele alınmalarıyla mümkün olmaktadır (Demir Güneş, 2013). Örneğin “korunmaya ihtiyacı olan çocuk” söylemi; devlet koruması ile toplumsal risklerin ortadan kalkacağını vurgulayarak ataerkil devlet yapısına işaret etmektedir. Beraberinde toplumsal riskler ve koruma altında olma birlikteliği ise gizli bir damgalama sürecini oluşturarak korunmaya ihtiyacı olan çocukların profesyonel olarak ifade edilen bireylerce kontrol edilmelerine olanak vermektedir (Akbaş, 2008). Bu noktada söylemler; nelerin düşünülebileceğini, söylenebileceğini, kimlerin hangi otorite aracılığıyla konuşabileceğini ve eyleyebileceğini belirlemektedirler. Dolayısıyla anlamlandırma ve yorumlama dilin doğrudan bir sonucu değildir. Anlam ve yorumun oluşmasında- varlığını sürdürmesinde baskın söylemler ile bu söylemlere karşı alternatif söylemlerin ilişkisi oldukça önemlidir. Baskın söylemler karşısında alternatif söylemlerin susturulma düzeylerine ve alternatif söylemlerin kendi aralarındaki iktidar ilişkilerine vurgulaması gerekmektedir.

Foucault söylemlerin hakikatleri üretme biçimlerine odaklanmış (Allan, 2018) olup soykütüğü dediği analiz yöntemiyle toplumsal olarak belirlenmiş söylemlerin (kişisel ve kurumsal anlatıları yönlendirip ve çarpıtabilme potansiyeline sahip) tarihsel sınırları ve koşulları ile ilgilenmiştir (Powell ve Khan, 2012). Bu noktada söylemler tarihsel olarak istikrar kazandıklarında birçok alanda (refah düzeni ve kimlik performansı vb.) olasılıkları belirleyebilen söylemsel oluşumlar (söylem toplulukları) olarak adlandırılabilirler (Powell, 2013). Sosyo-politik ve kültürel bağlamda üretilen söylem toplulukları; çoğu zaman neyin normal veya anormal olduğuna ilişkin kabullerin oluşmasında, oluşan kabullerin istikrar sağlamasında ya da gündem dışı kalmasında etkili olmaktadır. Örneğin; basit bir boy-kilo oranı olarak ifade edilen beden kitle indeksi, sağlıklı (normal) kilo hakkında baskın söylemler üretmek için 1998 yılında doktorlardan oluşan bir söylem topluluğu tarafından yeniden belirlenmiştir. Bu baskın söylemin etkisiyle önceden sağlıklı olarak nitelenen pek çok insan aşırı kilolu olarak nitelendirilmeye başlanmıştır. Dolayısıyla söylem toplulukları ve ürettikleri söylemler, bilgiyle olduğu kadar iktidarla da doğrudan ilintilidirler. Bu doğrultuda iktidarın, söylem ve bilginin birlikteliğiyle elde

edilen ya da elde edilmesi arzulanan güç olduğunu söylemek mümkündür. Bu nedenle bilgi ile iktidar birlikteliğinin izinin sürülerek nesneleştirme pratiklerine etkisinin tartışılması önemlidir.

Bilgi ve İktidarın Birlikteliği

Foucault iktidarın tüm çıplaklığıyla kendini gösterdiği ve ahlaki bir güç olarak kendini meşrulaştırdığı yegâne mekânı ele aldığı (Allan, 2018) *Hapishanenin Doğuşu* adlı eserinde; “*Ne kendisiyle ilintili bilgi alanı yaratmayan bir iktidar ilişkisi, ne de iktidar ilişkilerinin varlığına dayanmayan ve bunları oluşturmayan bir bilgi çeşidi vardır*” (2019) ifadesini kullanarak bütün bilgi iddialarının kaçınılmaz bir biçimde iktidarla ilişkili olduğuna dikkat çekmiştir. O’na göre bilgi, iktidar araçlarıyla şekillendirilip yayılmaktadır. Zira iktidar gerçekliği üretmekte, nesne alanlarını ve doğruluk ritüellerini belirlemektedir (Sarup, 2004). Bu noktada Foucault bilimi; iktidarın önemli bir uzantısı ve özgürleştirme aracı olarak değil iktidarın denetim mekanizmalarından biri olarak görmüştür (Çelebi, 2013). Butler ise tüm söylemlerin (bilgi türlerinin) kültüre gömülü yorumlar olduğunu vurgulamakta ve bu yorumların zihnin kendiliğinden edimi olarak meydana gelmediğine aksine dayatılan dünyaya karşı sergilenen tepkileri biçimlendirip düzenlemeye yardımcı olan bir kavranabilirlik alanında oluştuğuna dikkat çekmektedir (2015). Foucault ve Butler’ın söyleme ilişkin fikirlerinden yola çıkarak özne, bilgi ve söylem arasındaki ilişkinin etkileşimsel bir süreç olduğu ve iktidarı elinde bulunduran söylem topluluklarının kendi bilimsel alanlarını oluşturduğu ve böylece farklı kültürel pratikleri ötekileştirerek sosyal alandan dışladığı söylenilebilir. Bu noktada bilgi ve iktidar birlikteliğinin daha anlaşılır olması için Foucault’nun iktidar kavramından ve nesneleştirme pratiklerinden bahsetmek işlevsel olacaktır.

Türk Dil Kurumunca bir işi yapabilme gücü, yetki ve yeteneği olarak tanımlanan ve Arapça bir sözcük olan iktidar; genellikle devlet yönetimini elinde bulundurmayla, devlet gücünü kullanma yetkisiyle ve bu yetkiye sahip olan kişi ve kuruluşlarla özdeş tutulur. Dolayısıyla iktidar denildiğinde çoğu zaman iktidar partisi ve hükümet anlaşılır. Oysaki bu anlayış iktidarın sadece bir kısmını ifade etmektedir. Marx’ın *Kapital’de* (2015) ve Said’in *Şarkiyatçılık* eserinde vurguladıkları üzere iktidarın kendine has işleyiş kipleri, yöntemleri ve teknikleri olan birçok heterojen biçimi bulunmaktadır. Said iktidarın siyasal, düşünsel, kültürel ve ahlaki olarak dört parçadan oluştuğunu söylemektedir. Siyasal iktidar sömürge ya da imparatorluk kuruluşuyla; düşünsel iktidar dilbilim, anatomi, yönetim bilimleri gibi modern bilimlerle; kültürel iktidar metinler, beğeniler, göreneklerle ve ahlaki iktidar “bizim” ne yaptığımız “onların” ne yapmadığıyla otorite kurmakta ve devam ettirmektedir (2014). Ancak bu şekilde ifade edilen klasik iktidar tanımları dışsal ve tepeden inmece bir yapıya sahip olup baskılama, yasaklama ve zor kullanma pratikleri üzerine inşa edilmiştir. Oysaki Foucault 20. yüzyılın kapitalist toplum sistemlerinde iktidarın değişip dönüştüğünden bahsetmektedir. Hukuksal bağlamda olumsuz iktidar anlayışının ötesinde iktidar teknolojisi anlayışını içeren bir analizin hangi yönde geliştirilebileceğine işaret etmektedir (2014). Bu yeni iktidar tabandan tavana yükselen bir yapıya sahiptir. Yüzünü sürekli göstermek ve açık cezalar uygulamak yerine gözlem empoziasyonu ile bireylerin kendi kendilerini kontrol etmelerini sağlayan görünmez bir iktidardır. Dolayısıyla artık iktidar

bir kişinin iktidarı olmaktan ziyade “gözün iktidarı” olup bireyleri uysal bedenler olarak şekillendirmektedir. Onları küresel bilginin ve iktidar tekniklerinin çoğalmasını destekleyen eylemlere dâhil etmektedir (Besley, 2002; Özdel, 2012). Bu iktidar bir grup veya sınıfın iktidarı değildir. Dolayısıyla Powell ve Khan’ın da ifade ettikleri gibi bir zamanlar iktidar analizinin temel odağı olan devlet gücünü, günümüzde birden fazla iktidar döngüsü içerisinde bağlamsal ve tarihsel olarak belirli unsurlardan yalnızca biri olarak okumak gerekmektedir (2012). Bu nedenle iktidar ve iktidar ilişkilerinin çözümlenmesi devletin sınırlarını aşmaktadır. Zira kültürel bilgi savları alt düzeyde özne tarafından içselleştirilerek her düzeyde görünür hale gelmektedir. Bu durum iktidarın tek ve dışsal olmadığını, sosyal etkileşimler içinde yer aldığını ve bireylerin günlük etkileşimleriyle (sosyal ağlar aracılığıyla) sosyal yaşamın uzak köşelerine dahi nüfuz ettiğini ve böylece kimi zaman dışsal kimi zaman da içsel bir yapıya büründüğünü göstermektedir. Bu doğrultuda Trouillot’un da ifade ettiği gibi, iktidardan bağımsız bir deneyim düşünülemez (2015). Bu çerçevede genellikle profesyoneller ve faaliyet gösterdikleri alanlar arasındaki ilişkinin zemini olarak tartışılan ancak kavramsallaştırılması zor olan iktidar:

- Bireylere tanımak mecburiyetinde oldukları bir hakikat yasası empoze ederek doğrudan gündelik yaşama müdahale etmektedir (Foucault, 2014).
- Amaç ve niyetten bağımsız olarak bulunmaktadır (Hülür, 2008).
- Yaşanmışlıklarda ve bilgi süreçlerinde içkin olarak bulunmaktadır.
- Bedeni, düşünceyi, eylemi, algılamayı denetlemektedir.
- Bilginin öncelenmesi, oluşturulması ve yorumlanmasında rol oynamaktadır.

Bu bağlamda denilebilir ki iktidar ile bilgi; uysal, üretken ve kendi yönetimine katılmaya istekli özneleri üretmek amacıyla disiplin süreçlerinde birleşmekte ve akışkan, devinimli, çoğalan, çok yönlü ve ayrıntıya hükmeden iktidar ilişkilerini üretmektedir (Hülür, 2008; Powell, 2013). Bu durumun önemli bir etkisi ise öznelerin nesneleştirilmesidir. Foucault üç nesneleştirme pratiği üzerinde durmaktadır (Foucault, 2014).

Foucault’a göre öznenin nesneleştirilmesinin ilk şekli bölücü pratikler olup meşruiyet kaynağını çoğu zaman söylem topluluklarının bilimsel savlara atfettiği güçten almaktadır (Madigan, 2016). Bu durumda özne kendi içinde ya da başkaları tarafından bölünmüştür. Bu bölünme süreci ise onu nesneleştirmiştir (Foucault, 2014). Bölücü pratikler hem sosyal hem de mekânsal bağlamlarda görünür olmaktadır. Zira bu pratikler sosyal grup içerisindeki farklılıklara sahip bireylerin birtakım nesneleştirme araçlarına maruz bırakılması noktasında sosyalken söz konusu olan bireylerin farklılıklarının tespit edilerek gruptan ayrı tutulması noktasında ise mekânsaldır (Madigan, 2016). Foucault eserlerinde iktidar tarafından anormal olarak ifade edilen grupların sosyal ve mekânsal olarak toplumdan ayırıldığı pek çok tarihsel durumu incelemiştir. 1656 yılında Paris’te Genel Hastanenin kurulmasını sağlayan kararnamenin çıkarılması bunun bir örneğidir. İlk bakışta çeşitli kuruluşları tek bir yönetim altında toplayan bir reform olan kararname ile Paris’te pek çok yapı her

köken ve yaşta, hangi durumda olurlarsa olsunlar, sağlam veya hasta, tedavisi mümkün veya mümkün olmayan Parisli yoksullara tahsis edilmiştir. Bu yapılarda başvuran veya krallık tarafından gönderilen yoksul bireylerin barınma ve beslenmesi sağlamıştır (Foucault, 2006, s.90-91). Ancak Genel Hastane'nin Paris'teki yoksulların, işsizlerin, suçluların ve akıl hastalarının toplumdan ayrı tutularak toplumsal yarar için kapatıldığı mekânlar olduğu açıktır (Berend, 2005). Nitekim yoksulluk ve yoksullukla ilişkilendirilen problemler devlet eliyle inşa edilen sosyal alan için büyük bir tehlike oluşturmaktadır. Bu noktada gerek mekânsal özellikleriyle gerekse atanan müdürlerin geniş yetkileriyle Genel Hastane'nin kurulması tarihsel süreç içerisinde bölücü pratiklere iyi bir örnektir. Güncel bölücü pratiklere ise, etnik azınlıklara mensup bireylerin, göçmenlerin, mültecilerin ve sığınmacıların nesneleştirilmesi, izole edilmesi ve gettolaştırılması örnek olarak verilebilir. Nitekim İstanbul Tarla başı'nda yaşayan Afrikalı göçmenler veya Ankara Önder Mahallesi'nde yaşayan geçici koruma altındaki Suriyeli bireyler bu duruma işaret etmektedir.

Öznelerin nesnelere dönüştürülmesinin diğer yöntemi ise sosyal işlevsellik normlarının tanımlanmasını sağlayan sınıflandırma sistemlerinin üretilmesidir (Powell, 2013; Powell ve Khan 2012). Bilimsel sınıflandırma sistemlerinin üretilmesi; öznelerin sürekli olarak karşılaştırılmasına ve küçük ihlaller denilebilecek özne pratiklerinin disipline edilmesi ve incelenme odağı haline getirilmesine hizmet etmektedir. Bu noktada Foucault insanların sosyal yaşamına ilişkin bilimsellik taşıyan ve dünya genelinde kabul görülme iddiasında olan olguların tarihin farklı dönemlerinde nasıl ayrıcalıklı tutulduğunu göstermiş olup hiçbir bilgi türünün başka bir bilgi türüne üstünlük iddiasında bulunmaması gerektiği savunmuştur (Madigan, 2016). Bununla birlikte uygun müdahaleleri belirlemek amacıyla bireylerin riskli davranışlarının tanımlanması ve birtakım özelliklerinin kayıt altına alınması bireylerin bilimsel sınıflandırmasına örnektir. Uzmanların gerçekleştirdiği bu dokümantasyon süreçleri de bireyleri baskın söylemlerin içerisine yerleştirmektedir. Zira kodlama ve karşılaştırma pratiklerini içeren bu dokümantasyon süreci çoğu zaman insanları istatistiksel veri haline getirmekte gerçek yaşamları verilere dönüştürmektedir.

Öznelerin nesneleştirilmesinin üçüncü yolu ise insanların kendilerini özneye dönüştürme yollarıdır. Özneleştirme ile bireylerin sosyal olarak işleyebilmeleri amacıyla kendileri üzerinde çalışmaları ve kendilerini oluşturmaları ifade edilmektedir. Bu noktada kendini oluşturma ve kimlik inşası olarak ifade edilen sürecin bireyin içselleştirmiş olduğu sosyo-politik ve kültürel söylemlerden bağımsız olmadığını unutmamak gerekir. Dolayısıyla bireylerin sosyo-politik ve kültürel söylemleri yorumlama süreçleri kendilerini denetlemeye hizmet edebilmektedir. Başka bir ifadeyle içselleştirilmiş söylemlerle bireyin kendini oluşturmaya sonucunda artık sömüren aynı zamanda sömürülen olmakta ve zanlı ile kurban birbirinden ayırt edilemez hale gelmektedir. Bu durumda iktidar bireyin kendisi olmakta ve birey kendisi üzerinde etkili olan güç otoritesine karşı körleşmektedir (Han, 2015). Mimar Jeremy Bentham tarafından 17. Yüzyılda tasarlanan Panoptikon'a dair Foucault'nun analizi; öznelerin özneleştirmeyle nasıl disipline edildiğinin anlaşılması noktasında ideal bir tiptir. İdeal tip, olgunun temel özelliklerinden yola çıkarak inşa edilmiş tipleştirilmedir. İdeal tiple gerçek örneklerin kıyaslanabileceği yapının ortaya konulması amaçlamaktadır (Hope, 2018). Yunanca "pan" ve

“optikon” kelimelerinin birleşmesinden oluşmuş olan sözcük “her yeri gören/ bütünü gözetlemek” anlamına gelmektedir (Özdel, 2012). Bentham tarafından ortaya atılan bu kelime bir kurgu olmaktan öte mimari çizim ve en az sayıda personel ile en çok sayıda mahkûmu denetleme amacı güden bir plandır. Bundan da öte panoptikon dünyayı yeniden kurmanın reçetesi olarak tasarlanmış bir “ahlaki yapı”dır (Bauman ve Lyon, 2013). Mimari ve ışığın gözetimle buluşturulması yoluyla mahkûmlar bir iletişimin öznesi olmaktan ziyade bilgi nesnesi olmaktadır (Hope, 2018). Panoptikon’da her bir mahkûm ayrı bir hücrede yer almaktadır. Hücrelerin her biri temelde birbirinden bağımsızdır ancak hücrelerin dairesel konumlandırılması mahkûmların birbirlerini görmesine olanak sağlamaktadır. Dairesel sıralanan hücrelerin ortasında her bir hücrenin istenildiği zaman görülebileceği merkezi konumda gözetleme kulesi bulunmaktadır (Gutting, 2010; Kaptanoğlu, 2000). Bu yapıda iktidar merkezi konumda bulunan gözetleme kulesi biçimine bürünmüştür. Mahkûm görünür kılınırken gözetleyici gizlenmiştir (Hope, 2018). Burada denilebilir ki denetimi oluşturan gözetlenme gerçeğinden ziyade gözetlenme ihtimalidir. Mahkûmları gözetleyen personel bir hücreye belki oldukça ender olarak bakacaktır ama mahkûm kendisine ne zaman bakılacağından asla emin olamayacaktır. Dolayısıyla gözetlenme zamanının belirsizliği mahkûmların her an gözetleniyormuş gibi davranmalarını gerektirmektedir. Otoritenin kendiliğinden işlev görmesini sağlayan bilinç mahkûmlara empoze edilmektedir. Gözetlemenin bu sakınlı, sessiz ve görünmez şekli denetlemenin gücünü ve etkinliğini sağlamakta olup (Gutting, 2010; Allan, 2018) hapisane ve mahkûmlar özelinde belirsizliğin toplumsal kontrol aracı olarak kullanılabileceğine işaret etmektedir. Bu noktada öznelerin nesneleştirilmesinde özneleştirme, öznenin direncini kıran kritik bir nesneleştirme pratiği olmaktadır.

Dolayısıyla nesneleştirme pratikleri göstermektedir ki, insanlar ya denetim ve bağımlılık yollarıyla başkalarına tabi olmakta ya da öz bilgi ve kendilik teknolojileri ile kendi kimliklerine bağlanmaktadır (Foucault, 2014). İki süreç ortak paydada boyun eğdiren ve tabi kılan bir iktidar ilişkisine işaret etmektedir. Bu iktidar ilişkileri ise disiplin süreçleriyle özneleri meydana getirmektedir. Özneler iktidarın sunduklarını kavramakta, kullanmakta ve benimsemektedirler. Ayrıca tüm bunları zorlama ve baskıya maruz kalmadan dahi yapabilmektedirler (Hülür, 2008). Nitekim modern toplumlarda iktidar söylemlerle üretilen gönüllülük üzerinden inşa olmaktadır. Dolayısıyla iktidar ve bilginin ayrılmazlığının nesneleştirme pratiklerinin ve gözetim uygulamalarının ayrıntılı olarak anlaşılması için zeminde yer alan normalleştirici söylemlerin keşfedilmesi ve açığa çıkarılması elzemdir. Zira iktidarı ve bilgiyi ele geçiren global (normalleştirici) söylemler kendilerine alternatif olabilecek yerel söylemlerin meşruiyetini etkili bir şekilde yok etmektedir. Bu iktidar ilişkilerinin izini sürmek olan soykütüğü yöntemi ise gerçekliğin üretiminin sosyo-politik ve kültürel yönlerine ışık tutmaktadır. Sonuç olarak Sarup’un da vurguladığı üzere bilgi, iktidarın sonuçlarına etkinlik kazandırmaktadır. Bilgi olmadan iktidarın uygulanması ve bilginin iktidara yol açmadan var olması mümkün olmamaktadır (2004).

Biyopolitika ve Yönetimsellik

Foucault'nun asıl amacı iktidar fenomeninin analizinden ziyade iktidarın kimlere ve nasıl uygulandığının analiz edilmesidir. Bu doğrultuda çalışmalarının temel araçsal argümanı olması sebebiyle akışkan iktidar ilişkilerini ele almıştır (Foucault, 2014). Nitekim bu durumu vermiş olduğu *Biyopolitiğin Doğuşu* derslerinde vurgulamış olup (Baştürk, 2013; Koç, 2018) on yedinci yüzyıldan beri modern bir iktidar biçimi olarak biyo-politikanın oluştuğuna dikkat çekmiştir. Biyo-politika toplumu bireyselleştirmek aynı zamanda birey ve kamu vatandaşı özneler arasında iki yönlü süreç üretmek yöntemleriyle işleyen nüfus politikasıdır (Powell, 2013). Bu noktada yeni iktidar teknolojisinin konusu birçok bedenin bir araya gelmesinden meydana gelen ve ortak bir beden olan nüfustur. Foucault'a göre, biyo-politiğin bütün uğraşı bu nüfustur (Urhan, 2014). Zira nüfusun keşfedilmesi bireyin ve direnebilir bedeninin keşfedilmesi anlamına da gelmektedir (Revel, 2012). Bu noktada Foucault modern devletin nüfusun biyo-politikasına müdahale ederek gücünü arttırdığına dikkat çekmiş ve bilimsel kategorizasyon ve insan bedeninin biyo-politika sürecinin iki güç kutbu olduğunu vurgulamıştır (Ritzer ve Stepnisky, 2018). İktidar bireylerin bilincini etkilemeden önce fiziksel olarak onların bedenlerine işlemektedir. Davranışlarını, tavırlarını, alışkanlıklarını ve mekânsal dağılımlarını belirlemektedir (Foucault, 2011). Dolayısıyla iktidar kendisi tarafından yönetilen yaşamı, siyasal nesne olarak görmektedir. Böylece iktidar kullanılabilir, dönüştürülebilir ve geliştirilebilir uysal bedenlerin oluşturulmasını hedeflemektedir (Ritzer ve Stepnisky, 2018; Powell, 2013). Bu çerçevede Foucault bedenlerin düzenlenmesi, davranışların yönetilmesi ve benliğin oluşturulması konularına eğilerek yönetimsellik kavramına dikkat çekmektedir (Ritzer ve Stepnisky, 2018). Foucault yönetimsellik kavramı ile politik ve ekonomik alanın sosyal alana girmesiyle nüfus olarak nitelenen kitlenin denetlenmesi stratejilerini tartışmaktadır. Bir nevi ahlaki değerler ve ölçü ideallerinden oluşan yönetim şekline ilke ve uygulama alanı olarak devlet tarafından ele geçirilen yönetim şekline geçişten bahsetmekte olup bunu yeni bir rasyonellik kaynağı olarak ele almaktadır. Dolayısıyla bu kavramla; iktidar süreçlerinin pratikte birer yansıması olan ve iktidarı mümkün kılan; kurumlar, süreçler, analizler, hesaplar ve taktiklerin birlikteliği ile iktidarın üstünlüğünü pekiştiren güç çizgisi kastedilmektedir (Revel, 2012). Bu güç çizgisiyle konumlanan psikiyatri, psikoloji, sosyal çalışma da bu yeni rasyonelliği pekiştirerek iktidarı mümkün kılmıştır. Bu bağlamda Foucault'nun yönetimsellik tartışması özneleri disipline eden süreçlerin, tekniklerin ve prosedürlerin analizini mümkün kılmaktadır. Ayrıca baskın söylemlerin mevcut kimlik kategorilerini, ahlaki düzenlemeleri ve yaşam seçimlerini hangi araçları kullanarak nasıl belirlediğini, düzenlediğini ve yönettiğini incelemeye olanak vermektedir.

Bu çalışmada ele alınan kavramlar doğrultusunda genel bir özet yapılırsa Foucault'nun çalışmalarının temel amacı; sosyo-politik kültürel bağlamların şekillendirdiği sınırların bireylerin kendilerini anlamlandırmaları noktasında sahip olduğu etkileri çözümlenektir. Zira toplum bireyleri değerlerine tabi kılmakta ve ne olduklarını şeffaf şekilde göstermesi gereken sorumlu vatandaşlar olmaya teşvik etmektedir. Böylesi toplumlarda bireyler ise öğrendikleri göstergesel uygulamalar aracılığıyla kendilerini açıklamaya çalışmaktadırlar (Belsey, 2002). Tam da bu noktada Foucault

özneli nesnelere dönüştürmeye hizmet eden politik/ bilimsel süreçlerin sistematikleştirilmesine ve evrenselleştirmesine karşı durmuştur. Fikrini diğer söylemlerin üzerinde tutan her türlü çabanın sosyal kontrole hizmet ettiğini vurgulamıştır. Normal ve anormal üzerine tekrar düşünmeyi sağlamış ve kültürel olarak kurgulanan pek çok şeyi yapı sökülümüne tabi tutmuştur. Psikiyatri hastaneleri, hapishaneler ve klinikler üzerine incelemeler yaparak profesyonel iktidarı incelemiştir.²Tüm bunların merkezinde ise bilgi ve iktidarın birbirinden ayrılamayacağını vurgulamıştır.

Foucault'nun Fikirlerinin Sosyal Çalışma Teori ve Pratiğine Yansımaları

Foucault'nun kavramlarının izini sürerek yapılacak sosyal çalışma analizi; sosyal çalışma pratiğinde yer edinen iktidar uygulamalarına, bilgi otoritelerine ve zorunluluklara işaret ederek öz-eleştiri için önemli bir basamak olma potansiyeline sahiptir.

Sosyal çalışma pratiğinde böylesi bir analizin iktidarın nasıl oluşup nasıl devam ettiğine cevap verebilmesi için;

- Uygulama alanlarında iktidar ilişkilerini ve etkileşimlerini meydana getiren ve pekiştiren söylemleri incelemesi
- Mevcut ilişki ve etkileşimlerin ima ettiği güç ve bilginin dağılımını incelemesi
- Uygulamalarda kullanılan tekniklerin belirli iktidar ağlarını barındırabileceğine ve nesneleştirme sürecine hizmet edebileceğine odaklanması gerekmektedir (Powell ve Khan, 2012).

Bu çerçevede Foucault'nun fikirlerinin açmış olduğu ufuktan sosyal çalışma teori ve pratiğine bakılırsa;

İlk olarak Foucault'nun fikirleri; sosyal çalışmacıların ve sosyal hizmet öğrencilerinin kendileri tarafından ve diğer insanlar tarafından referans alınan anlam çerçevelerini fark etmelerini sağlayacaktır. Bu farkındalık ise yaşam deneyimlerinin anlamlandırılmasında başat rol oynayan baskın söylemlerin görünür kılınmasına olanak verecektir (Bay ve Macfarlane, 2011). Zira etnik köken, toplumsal cinsiyet, engellilik, aile, kimlik, kişilik vb. üzerinden oluşturulan, tözsel ve sınıflandırma odaklı baskın söylemler müracaatçıları sosyal, psikolojik, ekonomik ve politik olarak etkilemektedir. İktidar tarafından deklare edilen bu söylemlerin müracaatçılara olan etkilerini görememek sosyal çalışma pratiğini sınırlandıracağı gibi adaletsiz ve baskıcı uygulamaların pekiştirilmesi riskini oluşturacaktır. Bu minvalde sınıflandırmaların, kategorileştirmelerin ve tözsel kimlik anlayışlarının irdelenmesi anlam çerçevelerine ilişkin farkındalığı artıracaktır. Birçok disiplin gibi sosyal çalışma disiplini de sınıflandırmalar, karşıt sınıflandırmalar ve tözsel-kategorik kimlik anlayışı üzerine inşa edilmiştir. Nitekim bu zemin sosyal çalışma disiplini mensuplarına nispeten

² Foucault sınırları özenle belirlenmiş kurumlar olan psikiyatri hastanelerinin, hapishanelerin ve kliniklerin; iktidar ilişkilerinin çeşitliliğini, etkinliklerini ve yoğunlaştırılarak düzenlenmiş formlarını kavramak için kritik açılar sunduklarına vurgu yapmıştır (Foucault, 2014). Nitekim yapıtlarının en temel özneliklerinden birini, genel bir tarihsel düşünceye kurumların meydana gelişinin izini sürerek yönelmesi oluşturmaktadır (Sarup, 2004).

konfor alanı sağlamıştır/sağlamaktadır (Akbaş, 2014). Temelde sınıflandırmalar ve kategorileştirmeler, pozitivist sosyal bilimlerin gerçeğe ilişkin sergilediği özcü yönelimi yansıtmaktadır. Neuman'ın ifade ettiği üzere bu yönelimde gerçeklik; gerçektir, mevcuttur ve keşfedilmeyi beklemektedir. Yani toplumsal gerçeklik rastlantısal olmayıp belirli bir biçimi-düzeni bulunmaktadır (2014). Dolayısıyla gerçeklik önce parçalanarak sonrasında birleştirilerek keşfedilmektedir. Buna karşılık hermeneutik referans alınarak gerçeklik tanımlandığında, gerçeklik keşfedilmeyi beklemekten ziyade insanların deneyimleri, anlama ve yeniden kurma süreçleri ile var olmaktadır. Bu referans çerçevesinde gerçeklik; içsel ve dışsal deneyimlerin birleşmesiyle oluşmakta olup akıcı, kırılabilir, karmaşık ve çeşitlidir (Pekası ve Erşahin, 2019). İlk zamanlarda hermeneutiğe uzak kalarak pozitivist gelenekten beslenen sosyal çalışma disiplininin sosyal sorunlar ve müdahalelere bakışının kategorik olduğu söylenilebilir. Nitekim bu kategorileştirmeler ile sosyal çalışma araştırma ve uygulamalarının sistematik kılınarak bilimsel olacağı düşünülmektedir (Akbaş, 2014). Oysaki bu düşünce zemininde şekillenen tanımların ve kategorilerin sahanın gerçeğini yansıtmada yetersiz kalması durumu söz konusu olabilir. Nitekim zihinsel bir konfor alanı oluşturan bu zeminin etkisiyle sahanın gerçeklerini ve müracaatçıların deneyimlerini görmemek nesneleştirme pratiklerinin yansıması olup gerek sosyal çalışma disiplinine gerekse müracaatçılara ciddi zararlar verme tehlikesini barındırmaktadır.

Foucault modern kimlik kavramının inşasında kullanılan dinamikleri anlamak amacıyla öznenin izini sürmüştür. Modern kimlik kavramının inşasında öncelikle; özneler sosyal bağlarından kopararak tözsel benlikler haline getirilmiş sonrasında bağlamından kopuk bu benliklerin toplumsal koşullara uyum sağlaması için çalışılmıştır (Sayar, 2019). Böylece kimlikler yalnızca bireyin kendisine ait olarak değerlendirilmiş ve kendiyi sınırlı bireyler inşa edilmiştir. Oysa kimlik, ne içe bakışın özgürce yaratılmış bir ürünü ne de içsel bir benliğin sorunsuz bir tezahürüdür (Spivak, 1996). Zira içsel benlik dahi temelde sosyal bir yapı olup toplumsal deneyimlerle açığa çıkıp şekillenmektedir (Mead, 1934, s. 140). Bu bağlamda Foucault'nun fikirleri de kimliğin tözsel ve kategorik olduğuna ilişkin modernist fikirlerin aksine kimliklerin yaşam boyu oluşmaya devam ettiğine, bağlamsal, komünal ve söylemsel olduğuna işaret etmektedir. Örneğin tarihsel süreç içerisinde eril düzen tarafından inşa edilen kadın kimlikleri, kimliğin ilişkisel boyutuna işaret etmektedir. Eril düzen içerisinde kadın kimliğinin inşası Yunan toplumunda, Ortaçağ Avrupa'sında, sanayi devriminde ve günümüz toplumlarında devam etmiştir. Yunan toplumunda kadına sunulan kimlik güçsüzlük ve tehlike üzerinden şekillendirilmiş. Nitekim yöneten ve yönetilen üzerinden bir devlet modeli şekillendiren Aristoteles bu modelin ilk olarak ailede uygulanması gerektiğini savunmuştur. Ailenin işlevlerini yerine getirilmesi için erkeğin yani yönetenin, bir kadın veya bir köle yani yönetilen edinmesi gerekliliğini ifade etmiştir (Aristoteles, 1993). Ortaçağ Avrupa'sında da kadın çok uzun yıllar her türlü kötülüğün sebebi ve uygulayıcısı olarak görülmüştür. Kadın kimlikleri cadı olarak kurgulanmış ve sonucunda kitlesel katliamlara yol açan cadı avları gerçekleştirilmiştir (Aksan, 2013; Nahya, 2011). Aydınlanma döneminde dahi eril düzen içerisinde kadın kimliğinin ikincil inşası değişmemiştir. Günümüzde ise kadın kimliğinin inşası eril düzenin; beden, aile, annelik vb. üzerinden

idealize ettiği standartlar ile devam ettirilmeye çalışılmaktadır. Bu kısaca ifade edilen tarihsel süreç içerisinde kadınlar kendilerine dayatılan kimlikleri ya üstlenip sahnelemiş ya da direnip bu direnişin çok yönlü ve çok boyutlu sonuçlarına katlanmışlardır. Kimliğin ilişkişel üretilmesi bağlamında Breton tartışmayı ben olarak ifade edilen kişisel kimliğe taşımıştır. Nitekim iç ve dış dünyanın bireylerin kendi kendilerine yansıttığı anlamlar aracılığıyla var olduğunu vurgulayarak bireyin biricik olduğu, güçlü olduğu, kendisi olduğu gibi ifadelerin dahi az ya da çok dışarıdan desteklenmesi gereken kişisel birer kurgu olduğuna ve benin bireyin kabullenmeye yatkın olduğu olası söylemler bütünü olduğuna dikkat çekmektedir (2011). Dolayısıyla kişisel kimliğin dahi öykü olarak ifade edilen söylemler olduğu söylenilebilir. Mevcut öyküyü oluşturan bu söylemler ise sosyo- politik ve kültürel bir bağlam içerisinde şekillenmekte ve güçlenmektedir (Spivak, 2016). Bu bağlamda sosyal çalışma disiplini içerisinde kimlik kategorilerini tözsel ve sabit olarak kabul etmek yerine kimlik inşasında yer alan baskın söylemlerin mevcut bağlamlar içerisinde oluştuğunu vurgulamak kimlik kategorizasyon süreçleriyle pekiştirilen eşitsizlikleri görünür kılmayı sağlayacaktır. Zira “güçsüz” olarak nitelendirilen kimlikleri oluşturan baskın söylemlere itiraz edilmeden tözsel ve kategorik kimlik kabulü “güçsüz” kimlikleri kendi içine hapsederek güçsüzlüğün pekişmesine sebep olacaktır. Bu durumda Foucault'nun fikirlerinin izini sürerek yapılacak bir analiz; sosyal çalışmanın teori ve pratiğinde kimlikler üzerine kategorik düşünmeyi oluşturan ve sürdüren bölücü pratikleri ve uygulamaları eleştirmeye ve dönüştürmeye imkân sağlayacaktır.

İkinci olarak; Foucault'nun yönetimsellik kavramı üzerinden modern iktidara bakmak profesyonellik üzerine tekrar düşünmeyi sağlayacaktır. Böylece profesyonel zihnin nasıl yönetildiğini ve gerek kendisini gerekse başkalarını baskın söylemlerle nasıl yönettiğini eleştirel olarak düşünmeye fırsat verecektir (Bay ve Macfarlane, 2011). Zira iktidar bilgi ilişkisinin etkileri muhtevasında profesyonel gücü barındırmaktadır. Profesyoneller olarak nitelenen bireylerin sorduğu sorular ve elde ettiği veriler, profesyonel güç ile bilgi- iktidar arasındaki ilişkiyi pekiştirmektedir. Bir başka ifadeyle sosyal çalışma pratiği içerisinde yer alan ve profesyoneller tarafından sorgulanmadan kabul edilen normalleştirici yargılar nesneleştirme pratiklerini pekiştirme riski barındırmaktadır. Baskın söylemlerin inşa ettiği ve beraberinde değer sistemlerine dâhil ettiği normalleştirici yargılar; belirli durumlarda nasıl davranılması gerektiği ya da nasıl bir kişi olunması gerektiği konularında başat olan fikirleri yansıtmaktadır. Sosyal çalışma disiplini açısından, yargıların merkezinde özellikle bireysellik, kişisel başarı ve bireysel özgürlük baskın söylemleri yer almaktadır. Böylece bu baskın söylemler ile modern iktidar bireylere öz-gözetlemeyi, öz-düzenlemeyi ve öz-disiplini öğretmektedir. Dışsal gözetimin kesintiye uğraması durumunda dahi gözetimin etkilerinin bitimsiz olmasını amaçlamaktadır. Bu noktada denilebilir ki, kaliteli vakit, kişisel gelişim, kendini gerçekleştirme, otantik olma, tam potansiyelini keşfetme gibi sosyal çalışma disipliniinde kullanılan pek çok kavram; müracaatçıların kendilerini gözetlemesine, düzenlemesine ve disipline etmesine sebep olmaktadır. Bunun yanında sosyal çalışma pratiği sırasında pek çok sosyal çalışmacı eksiklik dilini (iç içe geçmişlik, dezavantajlılık, kompleks ilişki, işlevsiz aile, aşırı koruyucu ebeveyn... vb.) kullanarak

söylem toplulukları tarafından deklare edilen normal- anormal söylemini güçlendirmekte ve nesneleştirme pratiklerine hizmet etmektedir. Böylece normal- anormal olarak nitelenen söylemler bireylerin kendilerini denetlemelerini sağlayarak kendi hayatlarının polisi olmalarına sebep olmaktadır. Bu doğrultuda bireyler eksiklik dilini kendileri için kullanarak baskın kimlikleri içselleştirmeye başlamaktadırlar. Bir başka boyutta normalleştirici söylemlerin bilim çatısı altında ifade edilmesi; insan davranışlarını tanımlamayı, sınıflandırmayı, öngörmeyi ve kontrol etmeyi beraberinde getirmiştir. Nitekim bilimsel ölçümler yapmak adına bireylerin yaşam deneyimleri verilere dönüştürülüp değerlendirilmekte veya bilimsel müdahaleler gerçekleştirmek için yaşam deneyimleri yeniden düzenlenmektedir. Bu bağlamda Akbaş'ın ifade etmiş olduğu gibi sosyal çalışma ilk zamanlarda ideografik bir çabadan ziyade daha nomotetik bir çabayı seçmiştir (2014). Doğa bilimlerini model alan ve genel kavramların açığa çıkarılmasını amaçlayan nomotetik sosyal bilimlerin evrenselci bir zemin şekillendirmek için en temelde öngörülebilir bulunabilme, hassas ölçümler yapabilme ve müdahale edebilme olmak üzere üç beklentisi bulunmaktadır (Gulbenkian Komisyonu, 2016; Gordon, 2015). Buna karşılık ideografik bir çabanın odağını, bireylerin kendilerini ve dünyayı inşa etme süreçleri ve bu süreçlere ilişkin anlamlandırma çabalarının anlaşılması oluşturmaktadır. Nomotetik sosyal bilimlerin beklentileri doğrultusunda sosyal çalışma disiplini; sosyal sorunları ve ihtiyaçları tanımlamayı, ölçmeyi, tespit etmeyi, öngörmeyi ve müdahaleler gerçekleştirmeyi ve böylece müracaatçıların çevreleriyle (normlarla) uyum sağlayarak sosyal işlevselliklerini gerçekleştirmelerini hedeflemiştir. Bu nomotetik yönelimli sosyal çalışma pratiğinde müracaatçıların rolleri, amaçları ve hedefleri dönüşüm nesnesi olarak görülmüştür/görülmektedir.

Son olarak sosyal çalışma tarihsel ve söylemsel üretilen bağlamsal bir uygulamadır. Wallace ve Pease'in ifadeleriyle sosyal çalışma içerisinde yer aldığı politik ve ekonomik ortamdaki değişim ve dönüşümler tarafından koşullandırılmaktadır (2011). Nitekim sosyal sorunlara ilişkin yapılan tanımlar ve sınıflandırmalar bağlamsal olarak farklılaştığı gibi iyilik halinden ne anlaşılacağı ve iyilik halinin nasıl sağlanacağı da farklılaşmaktadır (Aslan ve Güngör, 2019). Bu durum ise sosyal çalışma disiplininin baskın söylemlerle birçok yönden şekillenmekte olduğuna işaret etmektedir (Bay ve Macfarlane, 2011). Tarihsel süreçte refah rejiminde meydana gelen değişiklikler; sosyal çalışmanın kimliğini ve pratiğini şekillendirmiş olup mesleki uygulamalarda sosyal çalışmacıların pozisyonlarını belirlemiştir. Zira Başer ve Akçay'ın vurguladığı üzere, geleneksel olarak sosyal çalışmacılar resmi örgütlere bağlı olarak uygulamalarını gerçekleştirmekte ve kamu alanındaki sosyal refah faaliyetlerinde sosyal çalışma disiplininin kendine özgü sorumlulukları bulunmaktadır (2019). Bu alanlar içerisinde sosyal çalışmacılar ve örgüt arasında çeşitli çatışmalar yaşanabileceği gibi performans ve şeffaflık beklentileriyle uzlaşmalarda söz konusu olabilmektedir. İktidarın ürettiği söylemler; içinde sosyal çalışmacılarında yer aldığı meslek elemanlarını baskın politikanın ideolojik konumunu ve bu konumu pekiştirme eğiliminde olan söylemleri ve bilgi biçimlerini aramaya yönlendirebilir (Powell ve Khan, 2012). Bu durum ise Lipsky'nin (1980, 1992) Sokak Düzeyi Bürokrasi (Street-level Bureaucracy) kavramsallaştırmasını hatırlatmaktadır. Nitekim Lipsky, 1960'ların sonlarından itibaren devletin halkla temasta bulunduğu düzeylerde çalışan bürokratları

incelemesiyle tezini oluşturmuştur. Bu teze göre, bu bürokratlar karar verme ve uygulama süreçlerinde önemli konumlara sahiptirler. Zira hizmet sunumları ve kamu harcamaları dengesinin sağlanmasında onlara kritik bir sorumluluk verilmektedir (Akt. Aşkar, 2019). Polis memurları, öğretmenler, hâkimler, kolluk kuvvetleri ve sosyal çalışmacılar da tipik sokak düzeyinde bürokratlar olup sosyal alanı düzenleyici işlevi gerçekleştirmektedirler. Bu bağlamda Foucault'nun fikirleri refah sistemlerini ve sosyal çalışmanın sosyal alanı düzenleyici işlevini anlamak noktasında önemlidir. Foucault Paris'te kurulan Genel Hastane üzerinden yaptığı tartışmada yoksul bireylerin toplumdan dışlanmak yerine hapsedilmelerine dikkat çekmektedir. Nitekim kriz dönemlerinde işsizliğin ve yoksulluğun artması beraberinde işsizlerin ve yoksulların hapsedilerek toplum yararına olası bir ayaklanmanın önlenmesi sağlanmıştır (Berend, 2005). Sanayi devrimi sonrasında ise artan sayıda işsiz ve yoksul insanın kentlere yığılması tarih boyunca çözüm aranan yoksulluk problemini tekrar gündeme getirmiştir (Talas, 1990, s. 33). Ancak sosyal kontrol amaçlı yoksul bireylerin toplumdan dışlanması ya da hapsedilmesi bir seçenek olmaktan büyük ölçüde çıkmıştır. Zira işçi sınıfı, artan iş kazaları ve yaşlanma sonucu işçilerin işlerini kaybetmesi, artan hastalıklar vb. sebepler büyük bir nüfus kitlesi olan yoksulları oluşturmuştur. Dolayısıyla da büyük bir nüfus kitlesinin sorunu olan yoksulluk ve işsizlik problemleri için yeni cevaplar üretmek gerekmiştir. Böylece sosyal güvenlik odağında yeni refah önlemleri alınmıştır (Berend, 2005). Bu minvalde yeni refah önlemlerinin bir sonucu olarak sosyal çalışma da sosyal politikaların sosyal alandaki düzenleyici işlevine yardımcı olan bir uygulama alanı olarak görülmüştür. Sosyal çalışmayı ortaya çıkaran ve beraberinde optimal sosyal güvenlik önlemlerinin şekillendiği böylesi bir bağlamda; sosyal çalışmacıların da dahil olduğu sokak düzeyinde bürokratların ortak özelliklerinden biri; politikaları uygulamadan ziyade onları sürekli olarak yorumlamaları olmuştur (Akt. Evans ve Harris, 2006; Akbaş, 2008). Dolayısıyla yorumlama, karar alma ve düzenleme süreçleri; baskın söylemler, politikalar ve uygulamaların meşruiyetlerini artırırken zayıf söylemleri ise yetkisiz kılabilmektedir. Bu doğrultuda Akbaş'tan (2003) ilhamla denilebilir ki, sosyal hizmet örgütlerinin ve sosyal çalışmacıların normelleştirme ve uygarlaştırma süreçlerinde vasıta olma durumlarının yabana atılmaması ve içkin bir eleştiriye tabi tutulması önemlidir.

SONUÇ

Foucault mevcut bilgilerin baskın söylemlerin retorik terimleriyle şekillendiklerine, tarafsız olmadıklarına, tartışmaya açık, çok sesli ve iktidarla ayrılmaz olduklarına işaret ederek iktidar, bilgi ve eylem arasındaki dönüşlü ve pekiştirici ilişkiye dikkat çekmektedir. Mevcut değişimler içerisinde sosyal çalışmacıların yaratıcı sosyal çalışma pratikleri ve sosyal politika oluşturma koşullarına yanıt verebilme kapasitelerini artırmak için Foucault'nun fikirleri özne, bağlam, söylem, anlatı ve iktidar kavramlarını öne çıkararak eleştirel sosyal hizmet geleneğine önemli perspektifler sunmaktadır. Foucault'nun kavramlarının izini sürerek yapılacak analiz, sosyal çalışma teorisini ve mevcut sosyal politikalarla şekillenen sosyal çalışma pratiğinin neden ve sonuçlarını inşa eden bilgi ve iktidar süreçlerine eleştirel yaklaşım sağlayacaktır. Böylesi bir eleştirel yaklaşım sosyal çalışma disiplini

öz-eleştirel düşünmeye fırsat verecektir. Sosyal çalışmacılar gerek düşünmek gerek yapmak için kendilerine kaçınılmaz olarak sunulan baskın söylemleri sorgulayarak güç ilişkilerinin nasıl işlediğini düşünmeye, varsayılan nedensel ilişkileri bozmaya ve kimlik kategorilerini yeniden kavramsallaştırmaya olanak verecektir. Böylece sosyal çalışma pratiğinde taze ve yaratıcı perspektifler oluşacaktır. Nitekim söylemsel toplulukların etkilerinden kaçmanın mümkün olmadığına ilişkin farkındalıkla gerçekleştirilen bir sosyal çalışma pratiğinde, sosyal çalışmacı müracaatçının sorun olarak anlattığı öykünün tarafsız olmadığını kavrayabilecektir. Bu kavranabilirlik alanında öykünün susturulmuş bölümlerine kulak verebilecektir. Başka bir ifadeyle karşılaşılan güçlüklerin bireyselliğe indirilemeyeceği ve güçlüklerin sosyo-politik-kültürel bir bağlamda şekillendiğinin kabulü baskın olan öyküye meydan okuyacak yeni öyküler oluşturmayı sağlayacaktır. Ayrıca iktidarın ilişkisel süreçlerde aranması, sosyal çalışma pratiği içerisinde öznelerin nasıl oluştuğu ve kendilik pratiklerini nasıl deneyimledikleri üzerine yeni sorular sormayı mümkün kılacaktır. Bu sorulara verilecek olası cevaplar, sosyal çalışma pratiğini kendilik pratiklerine duyarlı hale getirecektir. Bu minvalde benlik tasarımları, bireyin yaşanmış deneyimlerini etiketleme ve eksiklik dili üzerine tekrar düşünmek mümkün olacaktır. Böylece sosyal çalışmacılar; insanı, davranışını, çevresini ve yaşanmışlıklarını açıklama odağından uzaklaşarak anlamaya yönelecektir.

Tüm bunların yanında dikkat edilmesi ve tartışılması gereken noktalar ise, Foucault'nun fikirlerinin ve kavramlarının sosyal çalışma teori ve pratiğinde derinlikten uzak ve sığ olarak kullanılması, uygulamalarda ufuk açıcı olmaktan ziyade uygulamaları anlaşılmasız kılma tehlikesini de barındırmaktadır. Nitekim kendilik pratiklerine sığ bakış beraberinde uysal beden betimlemeleriyle de birleşerek failin harekete geçmesinde (güçlenmesinde) engel teşkil edebilir. Bu noktada bu çalışmanın kapsamının dışında kalan Foucault'nun direniş ve ihlal kavramları üzerinden okumalar yapmak gerekmektedir. Zira Foucault iktidarın olduğu yerde daima ihlal ve direnişin olduğuna dikkat çekmektedir. Dolayısıyla her ne kadar modern iktidarın operasyonları bireylerin tüm yaşanmışlıklarına tesir etse de bireylerin direnmek için imkânları bulunmaktadır. Ayrıca sosyal çalışma pratiğinde baskın söylemlerin neleri içerip içermediğinin ve hangi çıkarlara hizmet ettiğinin analiz edilmesi direniş için yeni alanların açılmasını mümkün kılacaktır. Direnişlerin kimi zaman duyulması ve görünmesi zor olsa dahi sosyal çalışmacıların ilişkisel iktidar analizleri sırasında müracaatçıların hangi yollarla ve nasıl direniş gösterdiklerini ele almaları gerekmektedir. Bir diğer nokta, Foucault'nun fikirlerinin izini sürerek şekillenen sosyal çalışma pratiğine ilişkin eleştirel düşünmek gerekmektedir.

Son olarak; güç ilişkileri ve kimlik üzerinden baskın söylemlerin irdelenmesi bütüncül, alternatif ve daha az sınırlayıcı yeni söylemlerin inşa edilmesine olanak vererek sosyal çalışma teori ve pratiğini zenginleştirecektir. Zira Bauman ve Lyon'un ifade ettikleri gibi bilginin işlenmesine dayalı post-panoptik gözetim şekilleri tüm bireylerin devamlı olarak gözetildiği, sınındığı, kontrol edildiği, değerlendirildiği ve yargılandığı yeni bir şeffaflığa imkân tanımaktadır. Öteki olarak nitelenen bireyleri istenmeyen olarak yansıtılması veya dışlanmayan grubun normal olarak ifade edilmesini sağlayan panoptikonlar; azın çoğu gözetlediği panoptikon yerine çoğun azı gözetlemesine imkân veren

sinoptikonlar; süperpanoptikonlar ve polioptikonlar yeni şeffaflığa imkân tanıyan post-panoptik gözetim şekilleridir (2016). Bu yeni şeffaflık ile demokrasinin, enformasyon özgürlüğünün ve verimliliğin artması beklenmektedir (Han, 2018). Oysa bu yeni şeffaflık beklentisi ve kimi zaman zorlaması, öteki olanı ortadan kaldırarak baskın söylemi sabit kılma tehlikesi barındırmaktadır. Dolayısıyla kurumsallaşmış uygulamalarda artan şeffaflık beklentisi ve yeni post-panoptik gözetim şekilleri sosyal çalışma pratiğinde Foucault'nun fikirlerinin daha fazla görünür olmasını gerekli kılmaktadır.

ÇATIŞMA BEYANI

Herhangi bir potansiyel çıkar çatışması bulunmamaktadır.

KAYNAKÇA

- Agllias , K., Howard, A., Schubert, L., & Gray, M. (2016). Australian workers' narratives about emergency relief and employment service clients: Complex issues, simple solutions. *Australian Social Work*, 69(3), 297-310.
- Akbaş , E. (2003). Kültürel sembollerini yorumsamacı bir bakış açısıyla okuma ve sosyal hizmet ilişkisi. *Toplum ve Sosyal Hizmet*, 14(1), 20-24.
- Akbaş , E. (2104). *Sosyal Çalışmada Çağdaş Eleştirel Perspektifler*. Ankara: SABEV.
- Akbaş, E. (2008). Construction of the child question in early republican Turkey and social services as an art of government. *Vulnerable Children and Youth Studies*, 3(1), 24-30.
- Aksan, Y. (2013). 1450-1750 Yılları Arasında Avrupa'da Cadılık 1450-1750. *Tarih İncelemeleri Dergisi*, 28(2), 355-368.
- Albayrak, H. (2021). Eleştirel sosyal hizmet teorisi ve uygulaması. *Toplum ve Sosyal Hizmet*, 32(1), 383-401.
- Allan, J. (2018). Foucault ve Suç Ortakları Söylem İktidar ve Etik. M. Murphy içinde, *Sosyal Teori ve Eğitim* (s. 41- 61). Konya: Eğitim Yayınevi.
- Aristoteles . (1993). *Politika*. İstanbul: Remzi Kitapevi.
- Aslan , Ş. B., & Güngör , F. (2019). Bir sosyal bilim disiplini olarak sosyal çalışmanın Türkiye'de Bilgi sorunu. *Sosyal Çalışma Dergisi*, 3(2), 222-236.
- Aşkar, G. (2019). Bürokraside temsil sorunu: Temsili bürokrasi yaklaşımı . *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*(59), 95-104.
- Başer, D., & Akçay, S. (2019). Araçsal akıl ve sosyal hizmet: Bürokrasi ve yönetimsellik bağlamında bir değerlendirme . *Toplum ve Sosyal Hizmet*, 30(3), 1033-1051.
- Baştürk, E. (2013). Bir Kavram İki Düşünce: Foucault'dan Agamben'e Biyopolitikanın Dönüşümü. *Alternatif Politika*, 5(3), 242-265.

- Bauman, Z., & Lyon, D. (2016). *Akışkan Gözetim*. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Bay, U., & Macfarlane, S. (2011). Teaching Critical Reflection: A Tool for Transformative Learning in Social Work? *Social Work Education, 30(7)*, 745–758.
- Becermen , M. (2014). Michel Foucault'da İktidar Sorunu. *Doğu Batı Düşünce Dergisi- Kitle ve İktidar(69)*, 239- 261.
- Belsey, C. (2002). *Postyapısalcılık*. (N. Öрге, Çev.) Ankara: Dost Kitabevi Yayınları.
- Berend, I. T. (2005). Foucault and the welfare state. *European Review, 13(4)*, 551-556.
- Besley, A. C. (2002). Foucault and The Turn to Narrative Therapy. *British Journal of Guidance and Counselling, 30(2)*, 125-143.
- Breton, D. (2011). *Ten ve İz*. (İ. Yerguz , Çev.) İstanbul: Sel Yayıncılık.
- Butler , J. (2015). *Savaş Tertipleri*. (Ş. Öztürk, Çev.) İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Çelebi, V. (2013). Michel Foucault'da Bilgi, İktidar ve Özne İlişkisi. *Sosyal ve Beşeri Bilimler Dergisi, 5(1)*, 512-523.
- Demir Güneş, C. (2013). Michel Foucault'da Söylem ve İktidar. *Kaygı Uludağ Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Felsefe Dergisi, 55- 69*.
- Evans, T., & Harris, J. (2006). A case of mistaken identity? Debating the dilemmas of street-level bureaucracy with Musil et al. *European Journal of Social Work, 9(4)*, 445-459.
- Foucault , M. (2014). Özne ve iktidar. M. Foucault içinde, *Özne ve iktidar Seçme Yazılar 2* (O. Akınhay, Çev., s. 57-82). Ayrıntı Yayınları.
- Foucault , M. (2019). *Hapishanenin Doğuşu*. (M. A. Kılıçbay, Çev.) Ankara: İmge Kitapevi.
- Foucault, M. (2006). *Deliliğin Tarihi* (4 b.). (A. K. Mehmet, Çev.) Ankara: İmge Kitabevi Yayınlan.
- Foucault, M. (2011). *Büyük Kapatılma Seçme Yazılar 3*. (I. Ergüden , & F. Keskin, Çev.) İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Foucault, M. (2014). İktidarın Halkaları. M. Foucault içinde, *Özne ve İktidar Seçme Yazılar 2* (I. Ergüden, Çev., s. 140- 161). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Gordon , S. (2015). *Sosyal Bilimler Tarihi ve Felsefesi*. (Ü. Tatlıcan, & H. Kösebalaban, Çev.) İstanbul: Küre Yayınları.
- Gulbenkian Komisyonu. (2016). *Gulbenkian Komisyonu Sosyal Bilimleri Açın Sosyal Bilimlerin Yeniden Yapılanması Üzerine Rapor*. (Ş. Tekeli , Çev.) İstanbul: Metis Yayınları.
- Gutting, G. (2010). *Foucault*. İstanbul: Dost Kitapevi.
- Han, B. C. (2015). *Yorgunluk Toplumu*. İstanbul : Açılım Kitap.
- Han, B. C. (2018). *Şeffaflık Toplumu*. (H. Barışcan , Çev.) İstanbul: Metis Yayınları.

- Healy, K. (2001). Reinventing Critical Social Work: Challenges from Practice, Context and Postmodernism. *Critical Social Work*, 2(1), 1-13.
- Hope, A. (2015). Foucault's toolbox: critical insights for education and technology researchers. *Learning, Media and Technology*, 40(4), 536-549.
- Hope, A. (2018). Foucault Panoptisizm ve Okul Gözetimi Araştırması. M. Murphy içinde, *Sosyal Teori ve Eğitim* (s. 63- 89). Konya: Eğitim Yayınevi.
- Hülür, H. (2008). İktidar/Bilgi Sarmalı: Michel Foucault'da Disiplinsel Doğruluk ve Özne. *EKEV Akademi Dergisi*, 12(35), 149- 164.
- Hyslop, I. (2018). Neoliberalism and social work identity. *European Journal of Social Work*, 21(1), 20-31.
- Kaptanoğlu, C. (2000). Panopticondan F Tipine Tecrit. *Birikim Dergisi*(136).
- Koç, A. (2018). Michel Foucault'nun "Biyopolitika" Kavramının Teorik Çerçevesi . *Uluslararası Kriz ve Siyaset Araştırmaları Dergisi*, 2(2), 193-218.
- Madigan, S. (2016). *Naratif Terapi*. (G. Akkaya, Çev.) İstanbul: Okuyanıs.
- Marx, K. (2015). *Kapital*. (M. Selik , & E. Özalp , Çev.) İstanbul: Yordam Kitap.
- Mead, G. H. (1934). *Mind, Self, and Society from the Standpoint of a Social Behaviorist*. Chicago: University of Chicago Press.
- Nahya, Z. N. (2011). İmgeler ve Ötekileştirme: Cadılar, Yerliler, Avrupalılar. *Atılım Sosyal Bilimler Dergisi*, 1(1), 27-38.
- Neuman, W. L. (2014). *Toplumsal Araştırma Yöntemleri Nitel ve Nicel Yaklaşımlar*. (S. Özge , Çev.) Ankara: Yayınodası.
- Özdel, G. (2012). Foucault Bağlamında İktidarın Görünmezliği ve "Panoptikon" ile "İktidarın Gözü" Göstergeleri. *The Turkish Online Journal of Design, Art and Communication*, 2(22- 29).
- Pekaslı, A. N., & Erşahin, Z. (2019). Temellendirilmiş Kuramda Gerçeklik ve Görecelik Uzlaşması. *OPUS-Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 13(19), 2404-2422.
- Polack, R. J. (2004). Social justice and the global economy: new challenges for social work in the 21st century. *Social Work*, 49(2), 281-290.
- Powell, J. L. (2013). Michel Foucault. M. Gray, & S. A. Webb içinde, *Social Work Theories and Methods* (s. 46-62). London: SAGE.
- Powell, J. L., & Khan, H. T. (2012). Foucault, Social Theory and Social Work. *Sociologie Românească*, 10(1), 131-147.

- Reisch, M. (2013). Social work education and the neo-liberal challenge: The US response to increasing global inequality. *Social Work Education*, 32(6), 715-733.
- Revel, J. (2012). *Foucault Sözlüğü*. Ankara: Say Yayınları.
- Ritzer, G., & Stepnisky, J. (2018). *Sosyoloji Kuramları*. Ankara: De Ki Basım Yayım.
- Said, E. W. (2014). *Şarkiyatçılık Batının Şark Anlayışları*. (B. Ülner, Çev.) İstanbul: Metis.
- Sarup, M. (2004). *Post-yapısalcılık ve Postmodernizm* (2 b.). (A. Güçlü, Çev.) Ankara: Bilim ve Sanat.
- Sayar, K. (2019). *Terapi Kültürel Bir Eleştiri* (8 b.). İstanbul: Timaş Yayınları.
- Slatery, M. (2015). *Sosyolojide Temel Fikirler*. (Ü. Tatlıcan, & G. Demiriz, Çev.) Bursa: Sentez Yayıncılık.
- Spivak, G. C. (1996). Diasporas old and new: Women in the transnational world. *Textual Practice*, 10(2), 245-269.
- Spivak, G. C. (2016). *Madun Konuşabilir mi?* (D. Hattatoğlu, G. Ertuğrul, & E. Koyuncu, Çev.) Ankara: Dipnot Yayınları.
- Talas, C. (1990). *Toplumsal Politika*. Ankara: İmge Kitapevi Yayınları.
- Trouillot, M. R. (2015). *Geçmiş Susturmak Tarihin Üretilmesi ve İktidar*. (S. O. Zeybek, Çev.) İstanbul: İthaki.
- Türk Dil Kurumu Sözlükleri*. (2020). 06 28, 2020 tarihinde İktidar Tanımı: <https://sozluk.gov.tr/> adresinden alındı
- Urhan, V. (2014). Michel Foucault'da Disiplinci Düzenleyici İktidar Ayırımı. *Doğu Batı Düşünce Dergisi- Kitle ve İktidar*(69), 229- 237.
- Urhan, V. (2015). Michel Foucault ve Metodoloji. B. A. Çetinkaya içinde, *Doğu'dan Batı'ya Düşüncenin Serüveni Yirminci Yüzyıl Düşüncesi* (s. 561-596). İstanbul: İnsan Yayınları.
- Wallace, J., & Pease, B. (2011). Neoliberalism and Australian social work: Accommodation or resistance? *Journal of social work*, 11(2), 132-142.
- Webb, S. A. (2001). Some considerations on the validity of evidence-based practice in social work. *British journal of social work*, 31(1), 57-79.